

Peygamberimizin sıkça okuduğu iki dua cümlesi şöyledir: “Allah’ım, senden faydalı ilim isterim...” [1] , “Allah’ım, faydasız ilimden sana sığınırım...” [2]

Peki, nedir faydalı ve faydasız ilim? Faydalı ilim, kişinin hem kendisine, hem de başkalarına yararı olan; ona dünya ve âhiret mutluluğu sağlayan ilimdir. Dinî ilimler bile bazen faydasız olabilir. Şayet kişi ilmini doğru temellere oturtmazsa, bilgisini sapmak ve başkalarını saptırmak, dini tahrif etmek için kullanırsa o zaman o bilgileri faydasız olmakla kalmaz, hem kendine hem başkalarına zarar vermiş olur.

Kur’ân’ın soluyan köpeğe benzettiği ilim sahibi kimse böyle biridir. “Dileseydik, onu âyetlerimizle üstün kılardık; fakat o, dünyaya meyletti ve hevesine uydu. Onun durumu, üstüne varsan da, kendi hâline bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumu gibidir. İşte âyetlerimizi yalan sayan kimselerin hâli böyledir.” [3] Âyette geçen bu kişinin Hz. Musa (a.s.) döneminde yaşamış, kendisine Kitap bilgisi verilmiş Bel’am adlı kişi olduğu rivâyet edilir. Bu kişinin bilgileri dinî bilgilerdir. Ancak o, bilgilerini dini yaşama, dini anlatma ve dini tanıtmaya için kullanmamış; tam tersine ilmî konumunu Allah’ın peygamberine karşı çıkma uğruna kullanmıştır. Sonunda bu kişi, kaybedenlerden olmuştur.

Âyette bu özelliğe sahip olan kişilerin soluyan köpeğe benzetilmesi oldukça düşündürücüdür. Soluyan köpek... Aslında her canlı solur. Ancak genellikle diğer canlılar koşup yorulduklarında yahut susadıklarında solurlar. Ancak köpek her hâlükârda solur. Yorulduğunda soluduğu gibi, dinlenirken de solur; susadığında soluduğu gibi, susamadığı zamanlarda da solur. Köpeğin dili bir karış dışarıda solması, son derece ürkütücüdür. Bir de köpeğin çoğu zaman boş ve

anlamsız işlerde koşturup kendisini yorması vardır. İlimle amel etmeyenlerin durumu da böyledir. Onların o ilmi elde etmek için koşturup yorulmaları boş ve anlamsızdır. Çünkü onlar, o ilimlerden faydalanmamış, ilimlerinin hayrını görememiş kimselerdir.

Benzer şekilde Tevrat bilgilerini öğrendikleri halde, onların gereklerini yerine getirmeyenler Kur'ân'da kitap yüklü eşeklere benzetilir. [4] Sirtında cilt cilt kitap taşıyan bir eşek, yükünün kitap mı yoksa saman mı olduğunu fark edemez. Eşek için yük, sadece bir ağırlıktır. Hatta öyle durumlar olur ki bir eşek, sirtında yiyeceğini taşır, ancak ondan yararlanamaz, aç kalır. Bilgiyi elde ettikleri halde gereğini yerine getirmeyenlerin durumu da böyledir.

Önce İlim ve Gerçek Âlim

İlim, bilmek; irfân ise tanımadır. İslâm, mâlumât sahibi olmayı değil, bilgiyi içselleştirip gereğini yerine getirmeyi hedefler. İşte bu, ilmin irfân boyutudur. Tabii ki irfân boyutunun gerçekleşebilmesi için bilgilenmeye ihtiyaç vardır. İlim olmadan irfân olmaz. Bunun için Kur'ân'ın ilk emri, "Yaratan Rabbin adıyla oku"dur.[5] Dolayısıyla din, oku emriyle başlamıştır. Bu, İslâm'ın bilgilenmeye verdiği önemi gösterir. Buna göre Müslüman önce neye inanacağını, ne yapıp yapmayacağını, nasıl yapacağını öğrenmelidir. Bilgisizce yapılan bir eylem, şuarsuzca yapılmış olduğundan eksik yahut yanlış olacaktır.

Gerçek ilim adamlarını tanımlayan bir âyet şöyledir: “Allah’tan ancak âlimler korkar.”[6] Yüce Allah’ı isim ve sıfatlarıyla, erişilmez kudretiyle lâıyığı ile tanıyan ilim adamları, O’nu gereği gibi tanır, O’nu tazim ederler, O’ndan sakınırlar, O’na karşı sorumluluklarını yerine getirirler. Yüce Allah’ı tanıma konusunda mesâfe kateden, O’na lâıyık kul olma konusunda ilerlemiş olur. Nitekim bu konuda Peygamberimiz, “Ben, sizin Allah’ı en iyi bilen/en iyi tanıyanınızım. Bu yüzden O’ndan en fazla sakınmanız da benim.”[7] buyurmuştur.

Kur’ân’ın belirttiğimiz âyetine göre gerçek âlim, Yüce Allah’ı lâıyığı ile tanıyan ve O’na karşı sorumluluklarını yerine getirendir. İlmi ile kibri, inkârı, isyanı artan kimse gerçek ilim adamı değildir.

Aslında her insan Yüce Allah’tan korkmalı, O’nu hesaba katarak yaşamalıdır. Bunun lâıyığıyla gerçekleşebilmesi ise, ilim sahibi olmaya bağlıdır. Âyet, gerçek anlamda ilmin, sahibini Yüce Yaratacıcıyı tanımaya, O’na inanmaya ve O’nu hesaba katarak yaşamaya götüreceğine de vurgu yapmaktadır. Demek ki yalnızca bilmek yeterli görülmemektedir. Önemli olan doğru bilgiyi, doğru yerde kullanmak ve gereğini yerine getirmektir. Bunun için “Gerçek âlim, yalnızca ilmî birikimiyle değil eylem güzelliği ile âlimdir.” denilmiştir. İşte o zaman irfâna kavuşmuş olur.

“Yaratan Rabbinin Adıyla Oku”

Kur’ân’ın hedeflediği ilim adamlarından olabilmek için, öncelikle şu hususlara dikkat edilmesi gerekir:

1. İlim, Allah için olmalı, O'nun rızâsını kazanmak için edinilmelidir. Allah'ın rızâsını kazanma uğruna edinilen ilim, sahibine ibadet sevabı kazandırır. Bu yüzden İslâm'ın ilk emri, yalnızca oku değil, "Yaratan Rabbin adıyla oku."dur.

2. İnsan, öncelikle ne öğreneceğine dikkat etmelidir. Çünkü insanın bilgi edinme zaman ve imkânları sınırlıdır. Bu sınırlı zaman ve imkânları en verimli bir şekilde kullanabilmek için önceliklerin doğru tespiti son derece önemlidir. Bugün çevremizde o kadar çok insan vardır ki, lüzumsuz o kadar çok şeyi bilir, ancak kendisine lazım olacak pek çok şeyden habersizdir. Sözelimi bir kütüphane dolusu kitap okumuş nice insanın, okuduğu kitap listesi içerisine Allah'ın kelâmı Kur'ân yer almaz!

3. Doğru bilgiye ulaşmak için, temel kaynaklara başvurmak gereklidir. İlmin kaynakları kitabî de olabilir, canlı kaynaklar da olabilir.

4. Tek başına bilmek yeterli değildir. Önemli olan bilgiyi doğru yerde kullanabilmek, hayata geçirebilmektir.

5. İslâm, durağan bilgi sahibi olmayı istemez, bilgiyi aktif hale getirmeyi ister.

6. Bilginin harekete geçebilmesi, onun eyleme dönüşebilmesi için, sürekli onun yenilenmeye ve beslenmeye ihtiyacı vardır.

7. Bilginin sınırı, öğrenmenin sonu yoktur. Bütün her şeyi bilen engin bilgi sahibi ancak Yüce Allah'tır. Bunun için İslâm insanı, beşikten mezara kadar ilim yolcusudur.

8. Gerçek bilgi, sahibini kemâle taşır, onu olgunlaştırıp tevâzu sahibi yapar. Bunun için Ben âlimim, her şeyi bilirim diyen kimse aslında câhilin ta kendisidir.

9. İslâm'da bilginin hangi çeşit olduğuna bakılmaz, bilginin doğru yerde kullanılıp kullanılmadığına bakılır. Bazen dinî bilgi, insanın azıp sapmasına, pozitif bilimler ise doğru yolu bulmasına vesîle olabilir.

10. Aslında dinin hedeflerine hizmet için kullanılan her bilgi dinî bir özelliğe sahiptir. Dine aykırı olarak kullanılan, dinle ilgili bilgiler bile aslında din dışıdır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: İslâm, öğrenmeyi ve ilim elde etmeyi teşvik eder, ancak o, bilimi yönetir, onu yerli yerince kullanmayı da öğretir. Kur'ân'ın istediği ilim, pasif/durağan yahut yanlış yerlerde süflî amaçlar için kullanılan bilgi yığınları değildir. İslâm, hayra dönüşen aktif ilmi ve onun istikâmet yolunda bütün kâinatın hayır ve yararına kullanılmasını ister. İlim, insana Yüce Yaratıcı ve diğer varlıklar nezdinde değer kazandıran bir araçtır. O, doğru yerde kullanılırsa sahibine dünya ve âhirette izzet ve saâdet kazandırır. Aksi takdirde o, sahibi üzerinde bir yükür, ağır bir vebâldir. Bizim kültürümüzde gerçek ilim adamı, ilmi artıkça ahlakî güzellikleri, olgunluk ve tevâzuu artan kimselerdir. Söyleyen ne güzel söylemiştir:

İlim elinde çıra/Yak da Mevlâ'yı ara.

Bilmek olmak değildir/Olmaya bak olmaya!

Yûnus Emre

İşte olmak için bilmek gerekir, bilmek ise olmak için olmalıdır. İlimiyle olanlara ne mutlu!

Kaynaklar

[1] İbn Abdilberr, Câmiu Beyâni'l-İlim, I, 626. [2] İbn Abdilberr, a.g.e., I, 622. [3] 7/A'râf, 176.
[4] Bkz. 62/Cuma, 5. [5] 96/Alak, 1. [6] 35/Fâtır, 28. [7] Buhari, İman, 13